

Ole Skudes indlæg i bussen om 1864

Kursiv = paralleller til en senere tid.

150 år var gået. I 2014 "fejrede" Danmark traumet om 1864. Nogle år før havde Tom Buk-Swienty skrevet sine bøger **Slagtebænk Dybbøl** og **Dommedag Als**. Ole Bornedals TV-serie 1864 satte mange sind i bevægelse. Var skildringen en hån mod de nationale værdier?

Gik Danmark virkelig lige **ind i løvens gab med åbne øjne**? Var de danske politikere så naive, nærmest sindssyge? Meget tyder på det. Somme tider overgår virkeligheden fiktionen.

Jeg vil prøve at ridse **den politiske scene** op. Hvis man ikke kan lære noget af historien, hvorfor så interessere sig for den? Det er nemt at være bagklog. Men bagklogskab er bedre end uvidenhed. *Jeg kan heller ikke dy mig for paralleller til nutiden.*

Jeg gør ikke noget særligt ud af Fredericias rolle i de slesvigske krige. Byen blev i 1864 besat af østrigerne uden voldsomme kampe. Fæstningen blev nedlagt kort efter. Alt det fortalte Karsten Sørensen om i marts på Korsør Fæstning. Og vi ser og hører om det i dag i 1:1 med Dan Ullerup.

Treårskrigen 1849-50, som Peter har fortalt lidt om, skete i en brydningstid. Europa havde oplevet den franske revolution og Napoleonskrigene. Nationalismen og kampen om eget sprog var født.

Efter tabet af Norge i 1815 var kongeriget Danmark i en slags personalunion med hertugdømmerne: Slesvig, Holsten og Lauenborg. Den danske konge var her en af mange tyske hertuger. Det var 2 forskellige stater med samme statsoverhoved, men med hver sin regering, styret fra København.

Danskerne ville gerne have de dansktalende og dansksindede dele af hertugdømmerne med ind i kongeriget, dvs. Nordslesvig (i dag kaldet Sønderjylland). Men skulle hele Slesvig med. Og kunne man adskille Slesvig fra Holsten eller dele Slesvig i to? Der var gamle traktater om at den danske konge var hertug i områderne og at Slesvig og Holsten skulle forblive "evigt tilsammen men delt".

Der var også mange trakasserier omkring arvefølgen efter den barnløse kronprins Fr. 7. Hans far Chr. 8 valgte at følge den glücksburgske gren af kongefamilien, altså den senere Chr. 9, frem for augustenborgerne, der fra nu af pustede til ilden mod Danmark fra hertugdømmerne.

Danmark var i 1840'erne i færd med at afskaffe **enevælden**. Det skete da Frederik den 7. trådte til i januar 1848, men der var ikke noget at sætte i stedet. Grundloven kom først i juni 1849. Der var **ingen klare spilleregler**.

Man kalder krigen i 1848-50 for den 1. slesvigske krig. Det var et **oprør fra hertugdømmerne** primært for at blive en **selvstændig stat** og i det mindste at trække sig samlet **ud af det danske overherredømme**. For holstenerne var det er frihedskrig. **Holsten var 40 % af helstaten** og den økonomisk stærkeste del af riget. Slesvig var ikke entydigt danske eller tysk.

Alligevel klarede man sig igennem krigene 1848-50. Krigen endte uafgjort, militært set. **Stormagterne ønskede status quo** for at holde liv i et svagt Danmark, som portvagt ved indgangen til Østersøen og for at hindre et stærkt tysk eller russisk rige.

Danskerne mente de havde vundet en moralsk sejr og at de havde de andre stormagter med sig. Man troede også på støtte fra vores nordiske naboer. Men det var ikke tilfældet. Store ord og skåltaler hjælper ikke når man vil i krig.

Tilsvarende dilemmaer da NATO og EF blev skabt. Og da muren faldt i 1989.

Den engelske premierminister lord Palmerston var mægler i den dansk-tyske strid. Han forklarede situationen for dronning Victoria således: ”Der er **kun 3** mennesker, der forstår det **slesvig-holstenske problem**. Den første er hertugen af Augustenborg, men han er død. Den anden er en tysk professor, men han blev sindssyg af det. Den tredje er mig – og jeg har glemt alt om det.”

I årene efter grundloven i 1849 kom de nationalliberale til magten. De ønskede en **ny grundlov**, der skulle omfatte **kongeriget Danmark og hele Slesvig**. Ikke Holsten. **Danmark til Ejderen** var slagordet for helstatspolitikken. Magthaverne var også bange for at arbejdere og bønder kom til magten og ønskede derfor en mere konservativ forfatning: mere landsting og mindre folketing.

Det fik Estrup senere brug for, indtil systemskiftet i 1901.

Dramaet spidsede til, da man i Danmark i november 1863 vedtog en ny grundlov med disse to elementer. Det med mindre magt til folket måtte vi selv om. Men det med Slesvig-Holsten gav problemer. Det var i strid med London-traktaten fra 1852, underskrevet af Danmark, Prøjsen, Storbritannien, Frankrig og Rusland.

November-forfatningen var en åben **krigserklæring** mod Prøjsen. Danmark fik ikke sympati blandt de øvrige stormagter. Man havde **aftalt status quo** i 1852 og nu fremturede Danmark.

For **Otto von Bismarck**, der var **kansler i Prøjsen**, var det lige noget han kunne bruge. Han holdt lav profil indtil november-forfatningen blev vedtaget. Nu kom han ud af busken med et **ultimatum** om at trække forfatningen tilbage inden nytår. Det var der ikke vilje og evne til i Danmark. Bismarck erklærede krig. Bismarck var i og for sig ligeglad med Slesvig-Holsten og deres bøvl med Danmark om arveret og gamle traktater. Nu var der en chance for en lille krig, der kunne demonstrere hvorfor Prøjsen skulle være den **dominerende magt** i Stortyskland.

I 1866 slog Bismarck Østrig-Ungarn. Frankrig blev besejret i 1870. To verdenskrige fulgte efter.

I Danmark kom i 1863 en ny konge til: **Chr. 9.** fra den **glücksburgske linje**. Han var slesviger og tysksindet. Hans hjerte var i hertugdømmerne mere end i København. Han tøvede med at underskrive november-forfatningen, men gjorde det ikke. Regeringens garvede politikere sagde fra. Nu klappede fælden. Kongen udnævnte et forretningsministerium med biskop D G Monrad i spidsen. Han var manden bag grundloven af 1849. Folkeviddet kaldte den nye regering for ”**Millionen**”. Den bestod af **en ener**, nemlig Monrad, **og 6 nuller**. De 6 nuller var de øvrige ministre, bl.a. krigsminister Lundbye (TBS s. 157)

Ikke så meget om slagets gang, men tilbage til det politiske spil. Danmark havde fremprovokeret krigen, men havde ikke opbygget sit militær, uddannet officerer osv. Men det havde prøjserne.

De fleste danske styrker befandt sig i Rendsborg, ved Ejderen på grænsen mellem Slesvig og Holsten. Derfra trak man sig nu tilbage. I stedet måtte man forsvare sig ved Dannevirke, som man havde et mytologisk forhold til. **Saxo og sagnet om Dannevirke** var en stærk fortælling. Men det hjalp ikke. Man havde ikke folk nok til at forsvare Dannevirke. Tropperne havde ingen steder at opholde sig. Overnatning i det fri i en hård februar-frost styrkede hverken kampevnen eller moralen. Frosten havde i øvrigt gjort det muligt at komme over vådområderne vest for Dannevirke.

Svenskerne gik over isen i 1658. Tyskere gik i de to verdenskrige bare uden om den franske Maginot-linje.

Danmarks lære af de slesvigske krige var at udbygge Københavns forsvar og opgive bl.a. fæstningerne i Fredericia og Nyborg. Det var Estrups politiske hjertesag.

Den danske hærs øverstbefalende, general Meza, besøgte Dannevirke og drøftede det på stedet med bl.a. Monrad, der var enig med ham i, at man skulle trække hæren tilbage hurtigst muligt. Ordren til de Meza var: **Red den danske hær og Fasthold Dannevirke**. Modstridende ordrer. De Meza og staben valgte at redde hæren. De tænkte på mandskabet frem for de nationalliberale myter. De kappede telegraf-forbindelsen til København af 2 grunde: - for at undgå kontraordrer fra regeringen og for at hindre modstanderen at lytte med og gribe ind.

Hæren trak sig tilbage, en stor militær bedrift. Man fik kun utak hos de ophidsede københavnere, der levede i en anden verden. Krigsminister Lundbye var rasende, Monrad skiftede standpunkt, da han oplevede tumulten hjemme. **De Meza blev fyret**. Han havde gjort det eneste rigtige. Han blev erstattet af en svag general Gerlach, som ville være fri for posten og ikke turde modsige regeringen. *Der er vel en parallel til da de amerikanske styrker der kom hjem fra Vietnam. Det var politikerne, ikke de menige soldater, der havde startet krigen.*

De to første divisioner fra Dannevirke drog til Als og Dybbøl. Tredje division tog til Fredericia. 4. division drog op gennem Jylland som reserve. Udtrykket: Og **man så kun røven af 4. division**, skulle stamme herfra. Der kom senere i forløbet kampe oppe i Jylland. 4. division blev oppe i Jylland, selv om der netop var brug for dem, da tyskerne den 29. juni 1864 i robåde tog til Als og knuste resterne af den danske hær.

Danskerne var ved nytår 1863-64 rykket fra Rendsborg og videre til Dannevirke. Nu handlede det om at forsvare skanserne foran Dybbøl mølle. Hovedstyrken lå i Sønderborg og på Als. Det gik som alle ved, **helt galt i slaget ved Dybbøl den 18. april 1864**. Tyskerne var i overtal, var bedre uddannede og udrustede, bl.a. med træfsikre kanoner og bagladegeværer. Danskerne brugte stort set ikke flåden. Hær og flåde var vist som hund og kat.

De kvikkeste danske generaler foreslog at trække styrkerne fra Als tilbage til Fyn, inden man blev slået af de overlegne styrker. Det turde Gerlach og de nationalliberale politikere ikke. Politikerne mente at Danmark ville stå stærkere ved den forestående London-forhandling ved at kæmpe til sidste mand. Mange liv blev tabt. Man får ikke præmie for at spille helt. **Alt eller intet blev intet**.

Danskerne fik i øvrigt ikke medvind i forhandlingerne. De danske forhandlere havde intet klart mandat. De stod fast, var stejle og fik intet igennem. Prøjserne tog så danskerne på sengen den 29. juni 1864 ved at sejle over Alssund i robåde og slå resterne af danske hær. Buk-Swientys bog: **dommedag Als** handler om det næsten glemte, grusomme efterspil til Dybbøl og diplomatiets fallit.

Danmark havde overtrådt aftalerne fra 1852 efter den første slesvigske krig. De tabte i 1864 både på slagmarken og ved forhandlingsbordet. Så nu blev de 3 hertugdømmer (Slesvig, Holsten og Lauenborg) indlemmet i det tyske rige. Nordslesvig = Sønderjylland kom først tilbage til Danmark i 1920 fordi man fra fransk side havde foreslået **afstemning om nationale tilhørsforhold** og det blev et anerkendt princip efter første verdenskrig på amerikansk foranledning (præsident Wilson).

Bismarck havde under de afsluttende forhandlinger foreslået en grænse næsten som den blev i 1920. En sprog- eller sindelags-grænse. Den gik nord om Tønder og syd om Flensborg. Det ville Danmark ikke være med til. **Danmark til Ejderen** - Hverken mere eller mindre.

Sønderjylland var så tysk 1864-1920. Mange danske oplevede 1. verdenskrig i tysk uniform. Med tyskernes nederlag i 1. verdenskrig kom Danmark til Ejderen frem igen. Toneangivende danskere og Chr. 10. ville have Danmark til Ejderen (altså **hele Slesvig**, ikke kun Nordslesvig). Det udløste **påskekrisen i 1920**. Vel det tætteste Danmark har været på et statskup, iværksat af en konge.

Siden da har man holdt sig i skindet. I 1955 lavede statsminister H C Hansen og forbundskansler Adenauer nogle pragmatiske København-Bonn-aftaler om samarbejde i grænselandet.

En spændende del af Slagtebænk Dybbøl er beskrivelsen af **krigs-kirurgien**. Prøjsen var langt fremme med medicinsk hygiejne. Det reddede mange tyske liv. De havde færre døde på lazaretterne end på slagmarken, modsat danskerne. Prøjserne havde lært af bl.a. Krimkrigen med Florence Nightingale. Danmark kørte videre i de gamle spor: Vi sår det syge af og går videre hos den næste uden at rengøre sår og redskaber. Man havde naturligvis slet ikke brug for kvindfolk bag fronten.

Var de danske politikere tåbelige?

De lagde selv op til en krig, som de i øvrigt ikke forberedte sig på. De lagde vægt på gamle dokumenter og nationale myter frem for kyniske magtpolitiske forhold. Danskerne troede, at stormagterne holdt med os. Politisk realisme indgik ikke i deres tankegang. De nationalliberale bevægede sig i deres egen lukkede verden og gejlde opinionen op i hovedstaden med drømme og urealistiske forventninger.

*Det minder lidt om Brexit: Man afgør, hvad man **ikke vil**, men ikke hvad vi vil sætte i stedet og hvor vi i øvrigt vil hen. Man kan måske sammenligne Slesvig-Holsten det med problemerne i Nordirland. Jeg bliver bange når politikere som Trump tror mere på deres egne mavefølelser og egen forsimplede retorik end på erfarne diplomater. Eller på ledere der ofrer menneskeliv, fordi de nægter at se realiteterne i øjnene (Hitler i felttoget mod øst).*

I virkeligheden var tyskerne, med Bismarck i spidsen, de **mest realistiske**, f.eks. med forslag om en grænse som i 1920 under fredsforhandlingerne i 1864. Det sagde Danmark nej til.

Kong Chr. 9 havde en forestilling om Danmark kunne blive en del af Tyskland, så man på den måde kunne bevare helstaten. Det ville Bismarck ikke være med til. Hvad skulle han med et dansktalende område i Nordslesvig? Han havde brug for det **tysksindede Sydslesvig** og Holsten for at få gode flådehavne og til en moderne Kielerkanal. De kunne så være stødpude mod Danmark.

I indledningen til Dommedag Als sammenligner Buk-Swienty hele forløbet med en græsk tragedie. Hos de gamle grækere ender man normalt med selverkendelse og anger. Efter 1864 tørrede politikerne ansvaret af på generalerne og på tyskerne. De var uskyldige ofre i et lille land med en retfærdig sag. *Krænkeseskultur?*

Buk-Swienty får det sidste ord (s. 158): ”Danmark kunne ikke have haft et sørgeligere persongalleri i spidsen: En maniodepressiv statsminister **Monrad**. En krigsminister **Lundbye**, som ud over at være stærkt ærekær, var fysisk og åndeligt svækket – få år efter krigen blev han sindssyg. En **konge** der var upopulær på grund af sin tyske baggrund, som manglede politisk gennemslagskraft, og som ikke troede på krigen. Og en overgeneral **Christian de Meza**, der var aldrende og hypokondrisk. Dog var han de eneste af de nævnte der vidste, hvad han foretog sig.

Bismarck havde altså det bedst tænkelige udgangspunkt. ”*Bagklogskab er bedre en uvidenhed*”.

Kilder:

Tom Buk-Swienty: Slagtebænk Dybbøl, 2008

Tom Buk-Swienty: Dommedag Als, 2008 (ikke nærlæst)

Palle Laurings Danmarkshistorie, 2001

Scocozza og Jensen: Danmarkshistoriens hvem, hvad og hvornår, Politiken, 1999

Bjerg og Frantzen: Danmarks i krig, 2005